

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Извештај Комисије за преглед и оцену докторске дисертације

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о високом образовању, Наставно-научно веће Филолошког факултета, на седници одржаној 16. марта 2016. године, донело је одлуку о образовању Комисије за преглед и оцену докторске дисертације коју је Владимир М. Вукомановић Растегорац предао под насловом *Језик и стил поезије за децу предзмајевског периода*. Након анализе садржаја докторске дисертације подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

I. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ:

1. Комисију је именовало Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду, на седници одржаној 16. марта 2016. године.

2. Састав Комисије:

1. Ментор: др Александар Милановић, ванредни професор за ужу научну област Српски језик (историја српског језика); изабран у звање ванредног професора 11. марта 2014. године, запослен на Филолошком факултету Универзитета у Београду;

2. др Јелена Јовановић Симић, изабрана у звање ванредног професора за ужу научну област Српски језик 27. октобра 2010. године; запослена на Филолошком факултету Универзитета у Београду;

3. др Зорана Опачић, изабрана у звање ванредног професора за ужу научну област Књижевност 7. октобра 2014. године; запослена на Учитељском факултету Универзитета у Београду.

II. ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

1. Име и презиме: Владимир М. Вукомановић Растегорац

2. Датум и место рођења: 14. IX 1986. године, Краљево

1. Биографија:

Владимир М. Вукомановић Растегорац (Краљево, 1986) дипломирао је 2010. године на Филолошком факултету у Београду, на смеру за Српски језик и књижевност, са просечном оценом 9,63. Докторске студије уписао на истом факултету, на модулу Српски језик.

Од 2010. до 2012. био је хонорарни сарадник на Другом програму Радио Београда, за који је писао приказе и критике савремене књижевне продукције. На Учитељском факултету у Београду сарадник је од 2012, а асистент од 2013. године на предметима Методика развоја говора I и II и Методика наставе српског језика и књижевности I и II.

Стипендиста је Фонда за младе таленте (2008/09) и Фонда за научни и уметнички подмладак (2010/11). Добитник награда „Владан Недић” и „Петар Ђукановић”, које су му доделили Фонд „Владан Недић” при Катедри за југословенске књижевности, и Катедра за српски језик Филолошког факултета.

Учествовао је на неколико међународних и домаћих научних скупова и објавио више научних радова из области историје српског књижевног језика, стилистике српског језика и књижевности за децу.

III. НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

ЈЕЗИК И СТИЛ ПОЕЗИЈЕ ЗА ДЕЦУ ПРЕДЗМАЈЕВСКОГ ПЕРИОДА

IV. ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација Владимира М. Вукомановића Растегорца има 377 страница и садржи осам поглавља, која су даље раздељена на потпоглавља: 0. Увод (Одређење периода; Одређење корпуса; Књижевно-историјски контекст; Језичко-историјски контекст; Хипотезе) (стр. 1–21); 1. Графија. Ортографија. Фонетика (Графија; Ортографија; Фонетски систем; Закључна разматрања) (стр. 22–38); 2. Морфологија (Именице; Заменице; Придеви; Бројеви; Глаголи; Прилози; Предлози. Везници. Речце. Узвици; Закључна разматрања) (стр. 39–87); 3. Творба речи (Деривација; Полусложенице. Композиција; Закључна разматрања) (стр. 88–110); 4. Лексика (Славенизми. Речи страног порекла. Дијалектизми; Фреквенција; Закључна разматрања) (стр. 111–157); 5. Синтакса (Синтагма. Апозитивне одредбе. Предикат; Паратакса. Хипотакса; Закључна разматрања) (стр. 158–221); 6. Стил (Стилске фигуре

и тропи; Позиција песничког субјекта; Строфика, метрика и рима; Текст и илустрација; Остале стилске особености; Закључна разматрања) (стр. 222–330); 7. Закључак (Утицај језичко-историјских фактора на обликовање песама; Утицај књижевно-историјских фактора на обликовање песама; Утицај тематске усмерености и жанра на обликовање песама; Утицај свести о имплицитном читаоцу на обликовање песама; Дидактичност у песми за децу предзмајевског периода; Завршне напомене) (стр. 331–346). Након ових поглавља следе Извори и литература (стр. 347–362), и Прилози (стр. 363–373), Биографија (стр. 374), Изјава о ауторству (стр. 375), Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада (стр. 376) и Изјава о коришћењу (стр. 377).

V. ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација Владимира М. Вукомановића Растегорца заснована је на грађи која до овог тренутка није добила значајнију пажњу историчара српског језика. Није ту реч о историјском периоду којем ови текстови припадају – а реч је о текстовима насталим између 1765. и 1880. године – већ о корпусу који чини поезију за децу у назначеном добу. Анализи ове грађе кандидат је приступио пошто је извршена прецизнија дефиниција поезије за децу предзмајевског периода, чије су границе у досадашњој литератури биле флексибилно разумеване из најмање два разлога. Први се тиче одређења тога шта чини књижевност за децу у доба када се појам о њој тек формира у српској култури, а што је у уској вези са концептом имплицитног читаоца. Наиме, како се слика детета кроз историју мењала, тако је и појам књижевности за децу бивао уже или шире разумеван, па се део литературе назначеног периода која изворно није намењена деци данас сматра дечјом лектиром, док постоји један скуп песама који је у назначено време разумеван као део дечје литературе а данас не би тако био виђен. Други се тиче временске обухватности онога што се разумева као *предзмајевско*, а у вези с чим у књижевно-историјској литератури не постоји јасан договор. Дајући валидне аргументе у прилог својим одлукама, али уз свест о нужној релативности сваког ограничења корпуса, кандидат се одлучио да у њега укључи и оне текстове који су тек накнадно постали део књижевности за децу будући да одговарају претпостављеном сензибилитету младог читаоца, и оне који се данас не могу сматрати делом дечје лектире, али су у назначеном периоду то несумњиво биле. Предзмајевски период тако је омеђен појавом прве српске песме за децу и по кретањем Змајевог листа *Невен*, кроз који је Змај извршио велики утицај на даљи развој српске књижевности за

децу и младе. Резултат таквог омеђења учинио је да се унутар корпуса нашло укупно 337 песама више од двадесет аутора. Ексерпирани текстови писани су на рускословенском, славеносрпском, вуковском и српском народном језику.

По дефинисању корпуса уследила је кратка и прегледна језичко-историјска и књижевно-историјска контекстуализација корпуса, а кроз њу су истакнуте најзначајније тенденције у поезији „за одрасле” друге половине 18. века, карактеристике српске поезије 19. столећа, те језичка превирања која су настала у српском књижевном језику деловањем Вукове језичке реформе и сучељавањем различитих концепција књижевног језика. Кроз ту контекстуализацију искристалисане су и основне хипотезе даљег истраживања – да су на писање поезије за децу у овом раздобљу утицали разноврсни фактори: 1. превирања у српском књижевном језику (конкурентација и коегзистенција различитих књижевнојезичких идиома), 2. језички и стилски репертоар књижевности која није намењена деци, 3. тематска усмереност текста и одабир песничког жанра, 4. свест о имплицитном читаоцу кроз прилагођавање песничког језика реципијенту узрасно различитом од аутора.

Средишњи део рада чини шест поглавља. Свако од њих даје опис одређеног језичког нивоа (прво поглавље се концентрише на фонетику и (орто)графију, друго на морфологију, треће на творбу речи итд.), док се последње и најобимније концентрише на стилске особености текстова. Могло би се рећи да свако од ових поглавља сачињавају три дела: 1. уводна разматрања у којима се дају изоштренија дескрипција језичког стања онога времена, његова контекстуализација и његов одраз у књижевности, те формирају и претпоставке у погледу обликовања песама за децу, 2. детаљан опис корпуса на одабраном нивоу, 3. закључна разматрања, која сумирају добијене резултате, али их и упоређују са очекивањима која су изнесена у уводним разматрањима. Ваља истаћи да су у уводу сваког поглавља представљени и одабрани резултати језичких и књижевних студија које се баве назначеним периодом, али, нарочито, и закључци које су поводом језика и стила донели књижевни критичари и историчари књижевности за децу. Посебно у поглављима која се тичу лексике и стила поезије за децу опсежније је дат контекст књижевности за децу, који ће касније омогућити да се у донекле одмери на који је начин и у којој мери поезија за децу предзмајевског периода битна за даљи развој песништва за децу уопште, али и да се јасније оцртају линије раздвајања касније поезију за децу од ње.

Кад је реч о појединачним поглављима, ваља истаћи прецизну обраду лексичке и синтаксичке грађе (у прилозима је дата фреквенција највише употребљаваних лексема, које у значајној мери оцртавају тематски простор поезије за децу; закључци који се дају у вези са описом синтаксичког стања углавном су пропраћени статистичким подацима), селективно упоређивање битних података с онима који се дају у литератури што се бави језиком и стилем писаца наведеног периода, као и умешност у интерпретацији добијених резултата. Поглавље које се бави стилем проматраних текстова не задржава се само на детаљнијем попису и опису стилских фигура, што је могло бити довољно, већ залази у подручја која се тичу позиције песничког субјекта (у критици књижевности за децу виђеној као ванредно значајан аспект обликовања песме), а онда и у простор версификације, веза илустрације са текстом, те ситнијих одлика текста – све у напору да се што више аспеката текста укључи у анализу и ваљано протумачи. Притом, ваља напоменути и то да је опис одређене појаве пропраћен исцрпним навођењем потврда у проматраним текстовима, те да су оне прегледно и систематично изложене.

После Закључка следе спискови извора и литературе, а као користан прилог дате су прегледне табеле најчешћих речи у поезији за децу предзмајевског периода и скениране илустрације из оригиналних збирки одакле су песме ексцерпирани.

VI. СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КАНДИДАТА НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ:

1. **Вукомановић 2012:** Владимир Вукомановић, „Поступци експресивне синтаксе у *Сибиру* Владимира Кеџмановића”, *Радови Филозофског факултета*, бр. 14, књ. 1, стр. 589–606. Пале: Филозофски факултет.

2. **Петровић/Вукомановић Растегорац 2014:** Ana Petrović, Vladimir Vukomanović Rastegorac, „Osnovne sintaksičke odlike Zmajevog i Ćopićevog pesništva za decu – pokušaj poredbenog pristupa”, *Ćopićevsko modelovanje realnosti kroz humor i satiru*, стр. 457–476. Грац – Банјалука: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske.

VII. ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Кандидат је појединачне закључке, који се тичу проматраних језичких нивоа и стилских одлика, давао у оквирима одговарајућих поглавља. У закључку с краја рада ти су резултати наново систематизовани, али се њиховом сумирању сада приступило из друкчијег угла. Наиме, овде закључци нису груписани према језичким и стилским критеријумима, већ систематизовани с обзиром на почетне хипотезе истраживања. То је тражило додатни напор њихове контекстуализације у вези са карактеристикама периода у развоју српског књижевног језика, развоја српске књижевности итд.

Утицај језичко-историјских прилика у предзмајевској поезији за децу видљив је кроз присуство црта предвуковског језичког стања (нпр. присуство рускословенских морфолошких црта, славенизама, инверзије атрибута, постпозиције предлога /ради/), као и црта вуковског језика (дијалекатски морфолошки ликови, појачано присуство оријентализама итд.). Такође, приметна су колебања као производ сучељавања различитих концепција књижевног језика (присуство и предвуковских и вуковских граfiјских и ортографских црта, конкуренција именичких и придевских суфикса који припадају црквенословенском наслеђу и оних који су део вуковског идиома).

Особености текстова разврстане су потом на оне који сведоче о утицају усмене књижевности (епски вокатив, присуство народних пословица и изрека), класицистичке поетике (грецизми и лексеме латинског порекла, реторичка питања), просвећености (снажно присуство алегорије, наглашавање порука читаоцу), а највише је оних које се могу сматрати утицајем романтизма (издвојићемо само неке, будући да их је у кандидатовом попису преко двадесет: честе елизије и контракције вокала, појачана емоционалност посведочена кроз снажно присуство екскламативних исказа, присуство сталних епитета, кумулација, персонификација итд.). Такође, примећено је да се одређене одлике могу тумачити утицајем различитих праваца (стога што су им заједничке), па је констатовано, примера ради, како се и рококоу и романтизму може приписати снажно присуство деминутивних и хипокористичних лексема и сл.

Кад је реч о тематској усмерености текста, дат је детаљан попис одлика које су условљене религиозном позадином појединих песама (нпр. избор црквене ћирилице, присуство славенизама, апстрактних именица, присуство сложеница које се творе помоћу форманата рускословенског порекла, висока учесталост употребе лексеме *божји*, присутност израза карактеристичних за литургијску реторику, присуство парадокса заснованих на хришћанском предању итд.). Осим тога, текст указује на

утицај одабране уметничке форме – песме или стиховане басне – на присуство/одсуство одређених особености. Тако се услед захтева метра и риме јављају разнолики рефлексии јата у истом рукопису, облици именица без множинског инфикса, редупликација предлога и интерполација узвика, одступања од граматичке норме да би се постигла рима. Одређене персонификације и уграђивање народних мудрости у стихове могу се пак видети као утицај жанровских одређења басне.

Прилагођавање језика и стила имплицитном читаоцу одвија се, по речима кандидата, на три равни: језичкој, афективној и тематској. На језичком нивоу, примера ради, рецепција је олакшана и(ли) динамизирана ретком употребом полусложеничких спојева и сложеница, честим оформљењем дијалога, фреквентном употребом једноставнијих синтагми, доминантно неинвертованим редоследом реченичних конституената, присуством форми које су део разговорног стила, блиског дејем језичком искуству, коришћењем персонификације (која је блиска дејем мишљењу), употребом еуфемизма за представљање смрти/мрвог итд. Појачање емоционалности исказа постиже се снажним присуством ексламација, интерполацијом узвика, кумулацијама и хиперболама. Кандидат запажа да рецепцију пак и отежавају одређени фактори. Примера ради, на језичком нивоу то чине присуство рускословенских језичких црта, славенизама, велики број масивних синтагми које садрже више од три члана, присуство апозитивних одредби као фактора дезинтеграције реченице, присуство неизометричних структура, присутност литургијских реторичких формула и сл. Појава оваквих елемената указује на то да прилагођавање није до краја изведено и да оно, вероватно, није било за писце најбитније у овом периоду стваралаштва за децу. Коначно, кандидат остаје уздржан кад је у питању тематско прилагођавање, будући да се, зависно од историјских прилика и слике детета коју оне образују, одређени тематски простор сматра прикладним или неприкладним за ову врсту поезије. Ипак, у закључку је дат преглед тематских простора које захвата дејја песма у предзмајевско доба (дете и детињство; породица; предмети; флорални, фаунални свет и нежива природа; религија; историја, митологија и филозофија; апстрактни ентитети), заједно са језичким и стилским маркерима њиховог присуства.

Додатак поменутих синтезама дат је у облику два кратка поглавља, која у значајној мери контекстуализују наведене налазе. Прво, будући да се поезија предзмајевског периода види као наглашено дидактична, систематично су набројани они језички и стилски поступци који овакву природу песама формирају. Међу њима су

реторичка питања, намерне, узрочне и условне реченице, употреба првог лица множине и другог лица једине и множине у дидактичном кључу и сл. Друго, у Завршним напоменама указано је на особености Змајеве поезије за децу које се у предзмајевском периоду не могу наћи, али и на оне које остају значајне у Змајевом стваралаштву, те чине темељ на којем се гради каснија српска поезија за децу уопште.

VIII. ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Комисија позитивно оцењује докторску дисертацију Владимира М. Вукомановића Растегорца. Истраживање је спроведено компетентно, уз употребу релевантне литературе, на разноврсној грађи, која до сада са језичког и стилског аспекта није детаљније испитана. Резултати су предочени аргументовано и јасно. Теми се приступа из угла историје књижевног језика, стилистике и историје књижевности за децу, па ова докторска дисертација представља допринос свим наведеним научним дисциплинама.

IX. ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене докторске дисертације Владимира М. Вукомановића Растегорца, Комисија предлаже да се кандидат позове на усмену одбрану докторске дисертације *Језик и стил поезије за децу предзмајевског периода*.

На поједине пропусте и недостатке, који су уобичајени пратилац оваквих истраживања, Комисија ће указати на усменој одбрани дисертације.

Београд, 25. март 2016.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. Др Александар Милановић, ванредни професор

2. Др Јелена Јовановић Симић, ванредни професор

3. Др Зорана Опачић, ванредни професор